

lésnek kiterjesztése« t. i. más térre is; — ezek csak esetleg kiszemelt gyengeségek, melyekhez hasonlót bárhol találhat az olvasó. Egyről azonban jó lenne leszoknia Pauer úrnak, ama latinosságról t. i., mely a relativumok folytonos használásában végtelenül sérti minden lapon az embernek fülét.

Böhm Károly.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

I. Mind. January 1883. No. XXIX.

I. Psychology and Philosophy, by the Editor (Robertson). Szerző hibáztatja azon philosophusoknak nézetét, kik azt hiszik, hogy mindent tettek, ha valamely fogalomnak lélektani eredetét kimutatták; ezután még csak következik a gnoseologiai feladat, t. i. meg kell vizsgálni az egyes fogalomnak érvényességét és fontosságát. II. Propositions with a View to Proof, by Alfred Sidgwick. Író az ítéletek tanát logikai szempontokból tárgyalja. Szerző szerint főszólyt arra kellene fektetni, hogy az ítélet viszonyt fejez ki; tehát a viszonyoknak mindkét tagjáról van szó, nemcsak az alanyról. Az alany csak annyiban különbözik az állítmánytól, hogy tőle indul ki a gondolkodás. Az ítéletnek helyes alakja tehát nem S, copula, P, hanem S, copula **S**. Midőn az ítéletek nemeit osztályozza, tekintettel az ismereti érvényességükre, a következő osztályokat állítja fel:

Elvont	} Állító	} 1. Elvont állítás, (indication, rávallás) (S általában véve rávall indicates S -re)		
			} Tagadó	} 2. Elvont tagadás kivétel által. (S nem mindig rávall, indicates) S -re.
Összélt (concret)	} Állító	} 4. Összélt (concret) állítás. (Ezen S rávall S -re)		
			} Tagadó	} 5. Egyszerű összélt (concret) tagadás. (Ezen S rá nem vall S -re.)

Szerző továbbá összeállítja még az ítélet nemeinek oly tábláját, melyben a viszony két tagjának azon körülménye vétetik különösen tekintetbe, vajjon az alany, mint ok megelőzi-e az állítmányt, (Succession), vagy vele mindig össze van-e kötve (co-existence). Végre még a conversiot és a contrapositiót vizsgálja, mit ő »The law of Counter-indication«-nek nevez. E czikk megérdemli, hogy azok, kik a logikában az ítéletek tanát kidolgozzák, figyelembe vegyék. III. On some points of Ethics, by A. Bain. Bain ez értekezésben M. Leslie Stephen »Science of Ethics« című munkájának egyes tételeit megkritizálja. Ez utóbbi munka az eddig megjelent bírálatok szerint oly jeles, hogy megérdemlené, hogy valaki, ki az etikával tüze-

tesebben foglalkozik, azt a magyar közönségnek részletes ismertetésben bemutatná.

IV. A Criticism of the Critical Philosophy, by Henry Sidgwick. (Első közlemény.) Tagadhatatlan, hogy Kantnak philosophiája az utolsó időben Angliában tért hódít. Irtak róla munkát Caird, Watson, Adamson, Wallace, dr. Hutchinson Stirling. A Kritik der reinen Vernunft-ot kitünően fordította Max Müller. Író Kant philosophiájának alaptételeit vizsgálja, és tévedéseit éles bírálatával világítja meg. E czikk mindenkinek ajánlható, ki Kantnak philosophiájával foglalkozik.

A bírálatok közt különösen három mű, mint a maga nemében jeles, van az olvasónak bemutatva. 1. A Study of Spinoza. By James Martineau. Bíráló Frederick Pollock egyes kifogásokat tesz a munka ellen, de egészben véve alaposnak mondja, mint a mely a legújabb irodalmat veszi tekintetbe. Egy másik dicsérettel felemlített munka: 2. On Mr. Spencer's Unification of Knowledge. By Malcolm Guthrie. A dicséret annál inkább figyelembe veendő, mert mind a mellett, hogy a munka Spencer philosophiájának egyes tételeit megtámadja, a bíráló Grant Allen, mint a Spencer philosophiájának egyik híve, azt mégis jeles és figyelemre méltónak mondja. A harmadik dicséret munkája: Der menschliche Wille vom Standpunkte der neuern Entwicklungstheorien (»Darwinismus«). Von G. H. Schneider. Bíráló az ismeretes angol philosophus, James Sully. Figyelemre méltó még egy amerikai írónak Borden P. Bowne műve: Metaphysics: A Study in First Principles, mert az író Herbart metaphysikájához hasonló irányban iparkodik a metaphysika problemáját megoldani. —r —ó.

II. Philosophische Monatshefte. Red. von C. Scharschmidt. 1882. IX. X. Heft. — Az előttünk fekvő füzettel az 1882-diki évfolyam be van fejezve s azért hozzá találunk csatolva egy az egész évről szóló tartalomjegyzéket. Önálló értekezése van 4. Még pedig 1. Die Idee der Verantwortung und ihre Stelle in Recht, Politik, Ethik. Irta Feuerlein E. A felelősség két alanyt tesz fel, melyeknek azonosaknak kell lenniök, t. i. a felelős és a kérdőre vonó alanyt. Az ember lehet erkölcsileg s jogilag felelős. Jogilag felelős az ember csak annyiban, mennyiben cselekvése külsővé lett s ez által a valóságban valami változást hozott elő; erkölcsileg felelős mindenért, a mi ön-elhatározásából ered. Ezen különbségnél fogva a külső és belső életben való felelősséget egymástól el kell választani. A külsőhöz tartozik: a jogi és politikai, a belsőhöz az erkölcsi kör. Hogy pedig a felelősség metaphysikailag és psychologialilag igazolt, azt a philosophia egész történelme bizonyítja, mennyiben a legkülönbözőbb rendszerek annak tényleges voltát elismerik.

A jogi téren a polgári és büntetőjogi felelősséget különböztetik meg. A jogfejlődés elején a magánjogi felelősség volt a tulnyomó, csak a mikor a közjó fogalma megállapodott, lett e két kör egymástól elválasztva. Ennél többféle mozzanat működött össze. Először is a vétkes nemcsak kárpótlást (poena) fizetett, hanem belső fájdalmat is szenvedett (a boszu); azután a boszuló az istentől nyerte a felhatalmazást s háta mögött a csa-

ládi kötelékek állottak. »A jogtalanság először könnyen javítható ügyetlenségnek, később fenálló jogok sértésének, személyes bántalomnak, isten elleni bűnnek, családi rendbe való avatkozásnak, polgári társadalom elleni vétségnek lett tekintve s az elkövetője sorban az egyes, az isten, a család, az állam irányában lett felelős.« Mikor az állam előállott, akkor állandó törvények szerint történt a megtorlás: most kutatják a beszámíthatóság kérdését, azt kérik: mit kell a tettes rovására írni? s különbség áll elő: dolus, culpa, conatus között

A politikai felelősség a helleneknél nagy szerepet játszott, anynyival nagyobbat, minél kevésbé jogásznép volt a hellen. Az egyén felelős volt azért, a mit az állam java körül tett; de a hellen jogtalan természet miatt a felelősség (kivált Athenben) sok ponton károsodást szenvedett. A római tribunusi és dictatori intézvény ezen bajon bizonyos tekintetben segíteni akart. A modern népek a historiai felelősséget alkalmazták előbb a hatalmasok ellen, különösen az angolok; s II. Frigyes nyíltan visszautasítja azon gondolatot, hogy az államfő tetteiért nem volna felelős. E felelősségnek következményeit, a mint azokat az 1791 francia constitutió vonta, II. Frigyes nem bírta még elképzelni; de azóta a gondolat valósággá lett s a fejedelem ugyan nem felelős, a mi bizonyos tekintetben anomalia, de igenis felelősök annak miniszterei.

Az erkölcsi felelősséget Jézus hozta az emberiség tudatára. E felelősséggel az antik egyéni önkényt korlátozta, a mit modern ethikusok (pl. Roth C. L. a philologus) úgy fejeztek ki, hogy az embernek hivatása van. E hivatás első s másodrendű; amaz a lángelméjű államférfiánál fordul elő, a másodrendű azonban, bár csekélyebb, még sem becsmérendő. Az egész hivatás pedig egyes realis természetű feladatok megoldásában áll, a melyek a felelősség általános formulázását nem engedik. A sokféle köteleességből származó bonyodalmas feladat nehézségeit Aeschylus Orestese és Shakspeare Hamletje tüntetik élénk színekkel szemünk elé. Az összfeladatnak meg nem felelni, ez minden esetben megbocsáthatatlan. De azért van bizonyos szabadság ezen feladattal szemben is; mert nem minden érzete a felelősségnek már erkölcsi. Kant csak a köteleességre figyelmeztet, ezt hangoztatja s e tudattal élesíti ugyan a felelősség érzetét, de teherré is teszi a feladatot. Fichte az erkölcsi nyárspolgár ezen szűkeklőségét ostorozza s az ember gyökeres bűnét a lustaságban találja. Szerinte nemcsak a negatív köteleesség áll fenn, hogy valami ne történjék, hanem a pozitív is, hogy valamit tenni kell. Schleiermacher pedig a köteleesség formulája helyett a kedélyt felelevenítő ethos, az erkölcsi indítót hangoztatja. Schleiermacher tanát különösen az ő egyházi beszédeiből szépen és érdekesen illusztrálja. 2-dik czikk. Kant's Teleologie. Mutatvány J. Mourly Vold norvégiai írónak egy a teleológiát tárgyaló még kinyomatlan művéből. 3-dik czikk. Analecten zur Geschichte der Philosophie. Szerzője P. Natorp azt állítja, hogy már az ókori pyrrhonismus tanítá, hogy csak a tüneményekről lehet ismeretünk s felmutatja, miként fűződik az újabbkori skepsis az ókorhoz. Ennek képviselői: Montaigne Sextus művét használta; Gassendi hasonló-

képen. kitől az újabbkori philosophiába a kriterium kérdése lett behozva; Baylet pedig illeti meg azon érdem, hogy az ókori skeptikusok tanait a tér, idő és mozgás fogalmairól kellő világításba helyezte. Későbbi »pyrrhoneusok«, mint Hume, Bayletől függnek. Végül Gassendi tanát az érzéki tulajdonságok alanyiségéről idézetekkel mutatja be, melyekből kiteszik, hogy sok finom megjegyzése e kérdésben az eredetibb Descartes és Hobbes mellé egy rangba helyezi. Igen érdekes a 4-dik czikk. Vom Gesetz der vielen Ursachen. Írója Julius Nathan szerint az oktvény fogalmazásánál az volt a főhiba, hogy minden tüneményhez csakis egy okot tettek fel, sőt sokféle tüneményt egy és ugyanazon okból megvárázni igyekeztek pl a chemiai tüneményeket a vegyi rokonságból, (melyet már Albertus magnus a 13. században »affinitas naturae«-nek nevez, s melyet a 17-dik században Boyle újra felhoz). Nathan szerint Herbart és Lotze voltak azok, kik e tévedést megszüntették, a mennyiben Lotze pl. azt állította, hogy minden tüneményhez legalább két ok szükséges. Nathan azzal akarja megtoldani e tant, hogy e két okot különbözőnek állítja. Az egyik szerinte az absolute határozott, a melynek mindig kell az eredményben lennie pl. H és O a vízben; a másik a relative határozott, mely az okozatba nem megy át s mással is helyettesíthető pl. a platina-tapló vagy elektrikus szikra, mely a H és O egyesítését eszközli. Amazok, melyek az okozatba átmennek, a causae immanentes, emezek a causae efficientes. A felhozott példák ezen s más tételek felvilágosítását adják s nézetünk szerint legfontosabb azon egészen helyes, bár az írótól épen nem igazolt tétel: »Alle möglichen Vereinigungen der verschiedenen Arten von causae zu Causalcomplexionen werden im Gebiete des Seienden angetroffen; nur Complexionen aus absolut bestimmten causae scheinen nicht vorzukommen.« Ha az írónak tiszta belátása lenne az oktvény jelentésébe s alapjába, akkor belátta volna, hogy az ily absolute meghatározott okok csakugyan elő nem fordulnak, mert azok egyszerűen nem okok azon értelemben, melyben azt a fogalmat az oktvény kívánja.

Ismertetve van Hugo Sommer két műve: Ueber das Wesen u. die Bedeutung der menschl. Freiheit und ihre modernen Widersacher és Der Pessimismus und die Sittenlehre. Baumann-tól. — Descartes Erkenntnistheorie von Dr. Paul Natorp. Ism. Baumann. — Fritz Schultze. Philosophie der Naturwissenschaft 2 köt., mely műnek taglalását a »M. Ph. Sz.« II. évf. első füzeté is elkezdte. Ism. Bertling. — Következik »Logisches zur Abwehr« Wundt ellen, írta Th. Lipps.

A Literaturbericht több műről kisebb értesítést ad. A füzetet bezárja a rendes bibliographiai részlet, bírálatok összeállítása s philos. folyóiratok.